

## Arbeidsretten – Dom.

### Pensjon. Særavtale.

Partene i saken var bundet av en særavtale av 2003 om pensjonsforhold. I særavtalen het det blant annet at alderspensjonen etter trygdealder utgjorde differansen mellom 70 % av pensjonsgrunnlaget og en beregnet alderspensjon fra folketrygden. Særavtalen hadde også bestemmelser om blant annet uførepensjon, ektefellepensjon og barnepensjon, hvor ytelsenes størrelse var avledet av alderspensjonens størrelse. (Sammendrag ved Lovdata).

*Avsagt: 12.09.2006 i sak ARD 2006 344*

*Saksgang: Sak nr. 51/2005, Inr. 23/2006.*

*Parter: Norsk Kabinforening (advokat Jan Fougner) mot SAS Braathens AS (advokat Nicolay Skarning).*

*Dommere: Mehl, Gussgard, Aarbakke, Glad, Hågensen, Thaulow Rustad og Stangnes.*

### I Innledning

- (1) Partene i saken er bundet av en særavtale av 2003 om pensjonsforhold. I særavtalen heter det blant annet at alderspensjonen etter trygdealder utgjør differansen mellom 70 % av pensjonsgrunnlaget og en beregnet alderspensjon fra folketrygden. Særavtalen har også bestemmelser om blant annet uførepensjon, ektefellepensjon og barnepensjon, hvor ytelsenes størrelse er avledet av alderspensjonens størrelse.
- (2) Som ledd i overenskomstrevisjonen våren 2004 ble det i protokoll av 10. mars 2004 blant annet fastsatt følgende bestemmelser under pkt. c) «Pensjon»:  
«Under forutsetning av at det er aksept i alle aktuelle grupper, gjennomføres følgende endringer i ordninger fra 67 år; justering 70% til 66%, samt opphør av etterlattepensjon. Egen protokoll.»
- (3) Med virkning fra 1. november 2004 iverksatte arbeidsgiver ensidig disse endringene. NKF har gjort gjeldende at vilkårene for endringene ikke er oppfylt. Saken gjelder spørsmålene om gjennomføringen var tariffstridig og om arbeidsgiver har plikt til å sørge for at endringene tilbakeføres.

### II Partene og partsforhold

- (4) Flyselskapet SAS Braathens AS ble etablert i 2004 og er resultat av en sammenslåing av den norske delen av SAS Konsortiet og flyselskapet Braathens ASA. Beslutningen om sammenslåingen ble truffet 23. mars 2004. Det nye selskapet ble formelt etablert 20. april 2004. De bakkeansatte og de kabinansatte ble overført dit henholdsvis 20. september og 31. desember 2004. De selskapsrettslige detaljer på disse punkter er ikke av betydning for saken.
- (5) Frem til 2004 ble alle tariffavtaler for ansatte i Norge, Danmark og Sverige inngått mellom SAS Konsortiet og arbeidstakerorganisasjonene i de enkelte land. Det er ingen uenighet om at SAS Braathens AS har overtatt forpliktelsene etter de tariffavtalene som er aktuelle i saken. I fortsettelsen betegnes arbeidsgiver som SAS eller som SAS Braathens.
- (6) Ved inngangen til 2004 hadde SAS separate tariffavtaler med Norsk Kabinforening (NKF), Norske SAS-flygeres forening (NSF) og en rekke fagforeninger for de bakkeansatte. Fagforeningene for de tidligere Braathens-ansatte hadde egne tariffavtaler, og er ikke berørt av saken.

### III Tariffhistorien

- (7) Frem til 2004 gjaldt et omfattende og detaljert avtaleverk mellom SAS og organisasjonene for kabinansatte i alle de tre skandinaviske landene. De sentrale bestemmelsene i overenskomsten var samlet i «Den Gule Boken», som er en redigert avtalesamling fra 1998. Denne ble supplert av protokoller om endringer fra etterfølgende tariffoppgjør. Dette avtaleverket, som av partene blir betegnet som «kollektivavta-

- len» eller «overenskomsten», inneholdt blant annet såkalte «tjenestegjøringsbestemmelser», som gjaldt arbeidstid og ferie. Det følger av en protokoll av 3. juli 2003 mellom SAS og NKF at overenskomsten var inngått for perioden 1. mars 2003–29. februar 2004.
- (8) Pensjonsordningen for de *kabinansatte* i Norge var regulert i en særavtale som ikke var tatt inn i «Den Gule Boken». Slik særavtale ble første gang inngått i 1994. Lov om foretakspensjon av 24. mars 2000 nr. 16 (*foretakspensjonsloven*) gjorde det nødvendig å foreta visse endringer i avtalen. Ny pensjonsavtale mellom SAS og NKF ble inngått 27. mars 2003.
  - (9) *Pensjonsavtalen av 2003* slår innledningsvis fast at *kabinansatte* skal forsikres av SAS i Vital Forsikring i en ytelsesbasert foretakspensjonsordning. Pensjonsalderen er 60 år, hvoretter ansettelsesforholdet i SAS opphører. Pensjonsgrunnlaget skal utgjøre 100 % av pensjongivende lønn inntil tolv ganger folketrygdens grunnbeløp (12 G), men denne begrensningen har i praksis ikke betydning for kabinansatte. Alderspensjon før trygdealder, det vil si fra fylte 60 år til fylte 67 år, utgjør 75 % av pensjonsgrunnlaget. Alderspensjon etter trygdealder, det vil si etter fylte 67 år, «utgjør differansen mellom 70% av pensjonsgrunnlaget og en beregnet alderspensjon fra folketrygden». Pensjonsavtalen inneholder også bestemmelser om uførepensjon, ektefellepensjon og barnpensjon hvor ytelsenes størrelse er avledet av størrelsen på pensjonen etter trygdealder. Den inneholder også bestemmelser om førtidspensjon for kabinansatte som har fylt 55 år.
  - (10) Ved inngangen til 2004 hadde *pilotene* i SAS etter det opplyste en tariffavtalebasert pensjonsordning som i utgangspunktet tilsvarte ordningen for de kabinansatte. I motsetning til de kabinansatte har pilotene et inntektsnivå som ligger høyere enn 12 G. Pilotene har derfor en tariffavtalebasert ordning med *kollektiv livrente* som kommer i tillegg til foretakspensjonsordningen fra fylte 60 år til fylte 67 år. Alderspensjonen gjennom livrenten utgjør ved 60 år 161,19 % av inntekt mellom 12 G og 18 G. I praksis innebærer dette at pilotene fra fylte 60 år til fylte 67 år samlet har en pensjon som tilsvarende 100 % av lønnen på pensjoneringstidspunktet. Frem til 2005 ble denne livrenten regulert årlig ut fra overskuddet i foretakspensjonsordningen. Fra fylte 67 år utgjorde imidlertid også pilotenes alderspensjon 70 % av pensjonsgrunnlaget. På grunn av begrensningen av pensjonsgrunnlaget til 12 G, utgjorde pilotenes pensjon fra fylte 67 år i praksis 43 % av lønnen på pensjoneringstidspunktet.
  - (11) De *bakkeansatte* i SAS hadde i 2004 ikke avtalefestede pensjonsordninger. De var imidlertid omfattet av selskapets foretakspensjonsordning. Pensjonsalderen for de bakkeansatte var 67 år og alderspensjonen utgjorde i utgangspunktet 70 % av lønn begrenset oppad til 12 G.
  - (12) SAS har siden før 2004 hatt forsikringsavtale med Vital Forsikring – heretter *Vital* – om ytelsesbasert foretakspensjonsordning med skattefordel i henhold til foretakspensjonsloven. Avtalen omfatter alle kategorier ansatte og dekker de foran nevnte ytelser etter foretakspensjonsordningen. Ordningen med livrente for pilotene er dekket av en annen forsikringsavtale mellom SAS og Vital.

#### IV Tariffrevisjonen i 2004 for de kabinansatte

- (13) Forut for tariffrevisjonen for de kabinansatte pr. 1. mars 2004 sto SAS overfor omfattende utfordringer. Den generelle etterspørselssvikten i flybransjen og konkurransen fra lavprisselskaper hadde ført til store underskudd de foregående år. Det er ingen uenighet om at det forelå behov for å iverksette en rekke tiltak for å oppnå kostnadsbesparelser. Et sentralt tema for tariffrevisjonen i 2004 var derfor om det skulle gjennomføres reduksjon i lønn og andre ytelser til de ansatte. I tillegg ble det tidlig i 2004 iverksatt en integrasjonsprosess for å samordne SAS' virksomhet i Norge med virksomheten i flyselskapet Braathens ASA, som SAS hadde kjøpt i 2001. Den 28. januar 2004 lanserte SAS planer om å samle disse virksomhetene i ett selskap. Det var tidlig under forhandlingene klart at styret i SAS ville ta stilling til spørsmål om organisasjonsstruktur i et møte den 10. mars 2004.

- (14) Forhandlingene mellom SAS og NKF ble innledet i slutten av januar 2004. Etter det opplyste ble det tidlig klarlagt at SAS hadde et innsparingsmål for kabinansatte i Norge i størrelsesorden rundt 200 millioner kroner. Hovedtemaene under forhandlingene var lønnsreduksjoner, endringer i tjenestegjøringsbestemmelsene og endringer i pensjonsbestemmelsene.
- (15) Pensjonsbestemmelsene og kostnadene ved pensjonsordningen var første gang tema i et forhandlingsmøte 21. januar 2004. Det er uklart hvordan de fortsatte forhandlingene på dette punkt forløp. Partene er imidlertid enige om at SAS i januar eller februar fremla følgende forslag til endringer:
- «**SAS forslag til endringer:**
- Uforsikrede ordninger:**
- Opphør av delpensjon beregnet til kr. – 20.777.436,– De som er inne i ordningen fortsetter, ingen nye inn.
  - Redusere førtidspensjonsnivået fra 75% til 70% og øke alder for uttak til 57 år beregnet til kr – 8.003.503
  - Halvere erstatningsnivået på personalgaranti annen sykdom fra 22G til 11G for inntekt til og med 7G. Beregnet til kr. – 3.818.800,–
  - Redusere erstatningsnivået på Loss of licence og endre vilkår beregnet til – 625.000,–
  - Totalt kr 33.224.819,– som tilsvarer ca 23% av totalkostnaden i dag.
- Forsikrede ordninger:**
- Redusere nivået i de forsikrede ordningene fra 60 år til 70%
  - Redusere nivået i de forsikrede ordningene fra 67 år til 66% (fra 70)
  - Opphør av etterlattepensjon og utvidet rett til barnepensjon mellom 18 og 21 år. Doble engangserstatningen på gruppelev ved død.»
- (16) Den 10. februar 2004 ble det holdt styremøte i SAS. I møtet redegjorde administrasjonen for status i forhandlingene. I referatet heter det blant annet:
- «STATUS FACKLIGA FÖRHANDLINGAR
- Rikardsen lämnade en statusrapport över de pågående kollektivavtalsförhandlingarna («KO4») och redovisade därvid resultatet av genomförda sonderingsmöten, presentation av kraven till ändring i kollektivavtalen, samrådsmötena med fackföreningarna samt de olika viljeförklaringar som avgivits av fackföreningarna. Han kommenterade de olika viljeförklaringarna och konstaterade att ingen fackförening har förklarat sig inte vilja ta ansvar för och bidra till att åstadkomma en långsiktigt konkurrenskraftig verksamhet, men att innehållet i de avgivna viljeförklaringarna skiljer sig åt i väsentliga avseenden. Särskilt starka åtaganden återfinns i de viljeförklaringar som avgivits av de norska och svenska kabinföreningarna, medan viljeförklaringarna från pilotföreningarna och de danska fackföreningarna är betydligt svagare.
- Resultatet av kollektivavtalsförhandlingarna skall avrapporteras i styrelsen den 10 mars. Det kommer att krävas stora uppoffringar av medarbetarna för att nå de nödvändiga kostnadsreduktionerna. Om överenskommelser om nya löner och villkor, som uppfyller uppställda krav, inte föreligger till den 10 mars kommer ledningen att på styrelsemötet den 10 mars presentera alternativa planer för att uppnå de nödvändiga kostnadsbesparingarna.»
- (17) I et brev av 19. februar 2004 til de ansatte i SAS redegjorde konsernsjef Jørgen Lindegård for de pågående overenskomstforhandlingene, konkurransesituasjonen og de overordnede innsparingsmålene. I brevet het det blant annet:
- «Når forhandlingerne lykkes, opnår vi besparelser på i alt 14 milliarder og kan med stolthed sige, at vi på egen hånd har kæmpet os ud af krisen. Vi har ikke fået hjælp af statslige bidrag, en gunstig konjunktur eller mangel på konkurrence. Vi bliver stærkere og bedre; et selskab med et godt overskud, som kan ekspandere med lønsomhed og gå en spændende fremtid i møde.
- Hvis vi derimod ikke lever op til besparelseskravene i de igangværende overenskomstforhandlinger, er det desværre en helt anden situation, og jeg vil derfor personligt informere dig om, hvad der så sker. Hvis vi ikke opfylder sparemålene, er jeg nødt til, over for bestyrelsen, at pege på andre alternativer til besparelser. Det kan føre til strukturelle forandringer, som kan komme til at påvirke mange medarbejdere. Jeg kan blive tvunget til at foreslå forandringer, som betyder outsourcing, nedlæggelser og at flere medarbejdere må forlade virksomheden.»

- (18) I et forhandlingsmøte 19. februar 2004 fremla SAS en oversikt over sine krav vedrørende de ovennevnte hovedspørsmål. Det ble vist til et eget utkast til nye tjenestegjøringsbestemmelser og gjengitt et forslag til ny lønnstabell med reduserte satser. Videre het det blant annet:
- «**Krav pensjon**
  - Alle uforsikrede ordninger termineres.
  - Endringer i de forsikrede ordninger i henhold til det som oppnås i felles forhandlinger om temaet.
  - ...
  - Krav øvrige forhold**
  - ...
2. Gjennomgå hele «gul-bok» med sikte på å etablere ny «norsk» tariffavtale, Må innebære en betydelig forenkling i forhold til dagens avtaler.»
- (19) I løpet av de fortsatte forhandlingene fremla SAS en rekke utkast til ny overenskomst og nye tjenestegjøringsbestemmelser for de kabinansatte. De siste utkastene er datert 10. mars 2004. Ingen av disse utkastene inneholdt bestemmelser om pensjonsforhold. Det er heller ikke opplyst at SAS fremla nye skriftlige krav på dette punkt. Partene er imidlertid enige om at pensjonsspørsmål var tema mot slutten av forhandlingene. Om omstendighetene rundt de avsluttende forhandlingene vises det også til gjengivelsen av partenes anførsler og rettens bemerkninger nedenfor.
- (20) Natten til 10. mars 2004 ble partenes forhandlere enige om teksten i følgende protokoll, som partene også betegner som «K04» for de kabinansatte:
- « **OVERENSKOMST OM KOLLEKTIVAVTALE 2004**
  - mellom på den ene siden SAS og på den andre siden NKF vedrørende CC avlønnede i følge norsk lønnskala tjenestegjøringsplasserte i Norge.
  - Ny kollektivavtale mellom partene som erstatter tidligere avtale «Den Gule Boken».
  - Partene er dog enige om å kvalitetsikre innholdet, og eventuelt komplettere med områder som er oversett eller ikke tilstrekkelig diskutert. Bl.a tok NKF opp sluttvederlag og overtidsbetaling.
  - a) Avtaleperiode: 01. mars 2004 – 28. februar 2006. Det innarbeides en reguleringsbestemmelse i mellomår [i] henhold til norsk praksis.
  - b) Lønn etc:
    - i. Ny lønnskala for ansatte etter 01.03.04
    - ii. Ny lønnskala etableres for øvrige ansatte
    - iii. Nåværende lønn justeres med minus 10 prosent. Den resterende differanse kompenseres med lønnsfrys, inntil ny skala nås.
    - iv. Ny struktur på AP lønn ingen egen skala men fast kr tillegg 3000 NOK. Partene skal diskutere MDC tillegg.
    - v. Per Diem i henhold til endring med piloter. Dog ikke bortfall av endagsdiett.
  - c) Pensjon:
    - i. Under forutsetning av at det er aksept i alle aktuelle grupper, gjennomføres følgende endringer i ordninger fra 67 år; justering 70% til 66%, samt opphør av etterlattepensjon. Egen protokoll.
    - ii. Delpensjon bortfaller med mulighet til ny forhandling om 2 år.
    - iii. Øvrig uforsikret i henhold til avtale. Gjennomgås mellom partene senere.
  - d) Nye tjenestegjøringsbestemmelser:
    - i. Nye arbeidstidsbestemmelser
    - ii. Ny ferieavtale
  - e) Lokale avtaler:
    - i. Taxi-/hotellrefusjon 350,- NOKNKF gis rett til tariffavtale i det nye selskapet.»
- (21) Protokollen ble underskrevet av lederen av NKF, John Lyng, på Gardermoen om morgenen den 10. mars 2004.
- (22) I en artikkel som ble publisert på nettstedet nrk.no om morgenen den 10. mars 2004, heter det blant annet:

### «Enighet om SAS-avtale

SAS og de kabinansatte ble i natt enige om en avtale, opplyser fagforeningsleder John Lyng i Norsk Kabinforening.

Publisert 10.03.2004 06:48 – Oppdatert 10.03.2004 09:33

Av Reidar Jensen

Lyng sier avtalen inneholder et sett med virkemidler for å få ned kostnadene i selskapet, blant annet lønnskutt, lønnsfrys, kutt i pensjoner og kutt i forsikringer.

På spørsmål om hvordan han tror de ansatte i selskapet vil reagere på avtalen, sier Lyng at de nå er opptatt av å skape et lønnsomt SAS. Han mener derfor at de kabinansatte vil godta avtalen.

### Lønnskutt og mer arbeid

– Avtalen er så fersk at jeg har ikke alle detaljene helt klare ennå. Men hovedtrekkene er klare. Avtalen innebærer lønnskutt, lønnsfrys, kutt i forsikringer og pensjoner, og mer arbeid, sier Lyng til NTB.

De kabinansatte i SAS-konsernet må spare 900 millioner svenske kroner, og kuttene blir vedtatt på styremøtet i Stockholm i dag.»

- (23) I styremøtet i SAS senere på dagen den 10. mars 2004, hvor Lyng deltok i egenskap av styremedlem, redegjorde han for forhandlingsresultatet. I referatet fra møtet heter det blant annet:

#### «STATUS FACKLIGA FÖRHANDLINGAR

VD lämnade en övergripande statusrapport över de pågående kollektivavtalsförhandlingarna («K04») och konstaterade att förhandlingarna mellan företagsledningen och fackföreningarna i flera fall har nått goda resultat, bl.a. genom nytt kollektivavtal med norska kabinforeningen, som väl uppfyller SAS krav på kostnadseffektivitet och flexibilitet. Lyng delgav styrelsen sina synpunkter på det nyligen träffade kollektivavtalet mellan Scandinavian Airlines och den norska kabinforeningen. Styrelsen uttryckte sin tillfredsställelse över det nya norska kabinavtalet.»

- (24) I styremøtet ble det besluttet å utsette avgjørelsen av spørsmålet om organisasjonsstruktur til et ekstraordinært styremøte 23. mars 2004. Se også dommens del II foran om den videre utviklingen på dette punkt.

### V Utviklingen etter 10. mars 2004 for bakkeansatte og piloter

- (25) I løpet av mars 2004 ble det etter det opplyste oppnådd enighet i drøftelser mellom SAS og organisasjonene for de *bakkeansatte* om slike endringer i pensjonsordningen som er skissert i protokollen av 10. mars 2004 pkt. c i).
- (26) For *pilotenes* del ble tariffrevisjonen avsluttet den 31. mars 2004 med inngåelse av en ny overenskomst (K04) mellom SAS og pilotforeningene i Norge, Sverige og Danmark, herunder NSF. I bilag 6 til overenskomsten heter det:

#### «Besparingar Pension/Försäkringar

1. Föreningarna medverkar till att genomföra besparingar på pensionsområdet i nuvarande ordningar.
2. Pilotföreningarna ställer sig positiva till att arbeta fram alternativa försäkrings- och pensionsordningar för nyanställda med avsikt att reducera pensionskostnaderna.

(Ny löneskala innebär besparingar i samlade pensionskostnader SC/SAS)

DPF uttalar att man ser möjliga besparingar på 5–7%, exempelvis genom ändringar av änkepensioner.

NSF uttalar att pensions och personalförsäkringar i ett nytt K04 i SAS Braathens vidareförs i det nya bolaget under förutsättning av att tjänstepensionen sänks från 70% till 66%»

- (27) I dagene 13. til 16. desember 2004 ble det gjennomført såkalte «trepartsforhandlinger» eller «harmoniseringsforhandlinger» mellom SAS, pilotforeningene i Norge Sverige og Danmark, samt Braathens flygerforening om lønns- og arbeidsvilkår for pilotene ved etableringen av SAS Braathens. Det ble 16. desember 2004 inngått en egen protokoll om disse forhold. I denne sammenheng tok NSF opp spørsmål om endringer i pensjonsordningen. I en separat protokoll av 16. desember 2004 heter det:

«SAS og NSF er enige om å iverksette implementeringen av tjenstepensjonsordningen fra 70% til 66% (ref K04) senest 31.12.2004 for å sikre at kostnadsreduksjoner kan gjennomføres generelt, men det skal gjennom forhandlinger mellom NSF og SAS oppnås enighet om nivået på de samlede pensjonsutbetalinger til norske piloter tilhørende SAS K-avtale. Sli-

ke forhandlinger skal være sluttført senest 28FEB05.

Dersom forhandlingene ikke er sluttført i enighet senest 28FEB05, vil senkningen av tjenstepensjonsordningen nevnt ovenfor reverseres.»

- (28) Forhandlinger om disse spørsmål ble ført 27. januar, 4. februar og 17. februar 2005. I protokollen fra forhandlingene heter det blant annet:

« **1. Gjennomføringen av K 04 mellom Scandinavian Airlines System Denmark Norway Sweden og NSF jf. K-avtalens bilag 06.**

- 2. Forhandlinger om implementering av tjenstepensjonsordningen fra 70 til 66 % jf. protokoll av 16. des. 2004 mellom SAS og NSF jf. protokoll av 16.12.04 vdr. etablering av SAS Braathens AS mellom SAS og DPF, NSF og SPF.**

SAS viste til at ovennevnte nivåendring er gjennomført med virkning fra 1. november 2004 for samtlige medarbeidere i virksomheter utgått fra SAS konsortiets norske virksomhet og ansatte i SAS konsortiets norske virksomhet.

Konsekvensene av gjennomføringen innebærer at nyansatte vil starte opptjening på et 66 % nivå. Medarbeidere for øvrig vil få fripolise fra VITAL på verdien av de opptjente pensjoner basert på et 70 % nivå. Det betyr at den ansatte – avhengig av opptjeningstid – vil få et samlet nivå på pensjoningstidspunktet som vil variere mellom 66 % og 70 %.

Partene er enige [om] følgende

- 2.1 Tjenstepensjonen.

Tjenstepensjonen skal reguleres i samsvar med den regulering som gjøres for SAS Braathens AS jf. lov om foretakspensjon.

- 2.2. Livrenten.

Livrenten skal reguleres med full G den 1. mai hvert år, jf. K-avtalen bilag I pkt. 1.3.3. I tillegg skal livrenten økes med differansen av minimumsregulering i lov om foretakspensjon og full G, ref. beregningen som gjøres i pkt. 2.1. ovenfor.»

- (29) Bestemmelsene i denne protokollen innebærer for det første at alderspensjonen etter fylte 67 år ble satt ned fra 70 % til 66 % av pensjonsgrunnet. Basert på en forutsetning om gjennomsnittlig levetid på 83 år, er partene enige om at denne endringen for den enkelte pilot vil innebære en *brutto* reduksjon av de fremtidige utbetalinger av alderspensjon på *kr 680.079*.
- (30) Bestemmelsen i protokollens pkt. 2.2 om regulering av livrenten har sentral betydning i saken. Frem til 2005 ble pilotenes livrente fra fylte 60 år til fylte 67 år som nevnt regulert ut fra overskuddet i foretakspensjonsordningen etter en såkalt «SAS-nøkkel». Pkt. 2.2 innebærer at livrenten skal reguleres i tråd med utviklingen av folketrygdens grunnbeløp. Partene er enige om at det ikke er mulig å fastsette den eksakte verdien av denne endringen. Dette har sammenheng med den usikkerhet som er knyttet til den fremtidige utviklingen av henholdsvis «SAS-nøkkelen» og folketrygdens grunnbeløp. Her har partene ulike vurderinger. Det er enighet om at verdien må neddiskonteres til verdien på 60 årsdagen. Det er imidlertid uenighet om hvilken diskonteringsrente og hvilke forutsetninger om dødelighet som skal legges til grunn.
- (31) Under saksforberedelsen og hovedforhandlingen er det fremlagt en rekke aktuarmessige beregninger som er bygd på varierende forutsetninger på de nevnte punkter. Det er ikke mulig å gå inn på alle enkeltheter her. Det er tilstrekkelig å nevne at SAS har erkjent at oppreguleringen av livrenten vil innebære *netto* reduksjon av de samlede utbetalinger av foretakspensjon og livrente vil utgjøre *kr 97.155*. NKF har på sin side gjort gjeldende at enkelte piloter under bestemte forutsetninger totalt sett vil tjene på omleggingen. Om disse forhold vises det også til gjengivelsen av partenes anførsler og rettens bemerkninger nedenfor.
- (32) I NSF's referat fra et «pilotmøte» 9. juni 2005 heter det:
- «8. Pensjon
- 8.1. Kristian Erlandsen redegjorde for utviklingen i pensjonsforholdene for norske x-SK piloter. Under K-04 ble det avtalt at nivået på tjenstepensjon etter 67 år skulle reduseres, mot at pilotene ble kompensert for endringen. Dette er nå ivaretatt. SAS-Braathens sparer penger, og pensjonsnivået for pilotene er totalt sett ikke endret i negativ retning. Kristian forklarte også hvordan pensjonsordningen nå er bygget opp, og hvordan den er sikret mot SAS' kreditorer.»

## VI Utviklingen etter 10. mars 2004 for de kabinansatte

- (33) I mars og april 2004 ble det ført forhandlinger mellom SAS og NKF om enkelte særlige pensjonsspørsmål, blant annet om uforsikrede pensjonsordninger. Disse forhandlingene, som ikke førte frem, omfattet ikke spørsmål om iverksettelsen av de endringer som var omtalt i protokollen av 10. mars 2004 pkt. c i). Videre ble det i april og mai 2004 gjennomført forhandlinger om innføring av nye tjenestegjøringsbestemmelser.
- (34) Høsten 2004 gjennomførte SAS endringer i forsikringsavtalen med Vital om ytelsesbasert foretakspensjonsordning. Endringene innebar blant annet at presentsatsen for alderspensjon etter fylte 67 år ble redusert fra 70 % til 66 % for alle kategorier ansatte. Dette fikk indirekte også virkninger for nivået på uførepensjon, ektefellepensjon og barnpensjon. Endringene ble gjort med virkning fra 1. november 2004. Det er imidlertid ikke opplyst når forsikringsavtalen formelt ble endret.
- (35) Etter det opplyste ble det 6. og 23. desember 2004 holdt møter mellom SAS og NKF om pensjonsspørsmålene. Det foreligger ikke protokoller fra disse møtene. Det er ikke gjort gjeldende at spørsmålet om gjennomføring av en reduksjon av alderspensjonen fra fylte 67 år var gjenstand for forhandlinger eller drøftelser under disse møtene.
- (36) I likelydende brev av 22. desember 2004 til de ansatte opplyste Vital at det var gjort endringer i den enkeltes rettigheter i forhold til tjenstepensjonsforsikringen, og at den enkelte «vil om kort tid få tilsendt nærmere informasjon om hvilke rettigheter som er berørt og årsaken til dette». Som vedlegg til brevet fulgte et ikke undertegnet skriv med SAS-logo. I skrevet het det blant annet:

### «*Informasjon vedr. nivåsenking i SAS tjenstepensjonsordning*

I forhandlinger mellom SAS og de ansatte i 2004, ble det besluttet å senke alderspensjonsnivået ved 67 år fra 70 % til 66 % for alle ansatte. Uførepensjon, ektefellepensjon og barnpensjon står alle i forhold til alderspensjonen slik at reduksjonen får innvirkning også på disse pensjonene.

Alle i SAS vil i løpet av januar/februar få tilsendt et forsikringsbevis som viser hva de nå er sikret gjennom pensjonsordningen etter at ovennevnte reduksjon er gjennomført.»

- (37) I Vitals brev av 17. januar 2005 til de enkelte ansatte ble det gitt ytterligere opplysninger om hva endringene innebar.
- (38) I separate brev av 17. januar 2005 til Vital og SAS Braathens tok advokat Fred Stokvold opp saken på vegne av NKF. I brevet til Vital het det avslutningsvis at «Norsk Kabinforening regner med at Vital straks underretter de kabinansatte som har mottatt brevet, [om] at endringen likevel ikke gjøres gjeldende og at brevet trekkes tilbake». I brevet til SAS Braathens het det:

### «**TJENESTEPENSJONSAVTALEN FOR DE KABINANSATTE – NORSK KABINFORENING**

Vedlagt oversendes kopi av mitt brev i dag til Vital Forsikring ASA med de i brevet nevnte bilag.

Norsk Kabinforening antar at foranledningen til Vitals brev er det forhold som er omhandlet innledningsvis i informasjonen med SAS-logo.

I et møte 6. desember 2004 i Braathens-bygningen på Fornebu ble det berammet forhandlinger mellom Norsk Kabinforening og SAS Braathens 24.–25. og 27.–28. januar for å drøfte tariffavtalesituasjonen mellom Norsk Kabinforening og SAS Braathens. Til stede i dette møtet var bl.a. Nils Ulvin og Svein Henriksen fra arbeidsgiver, og John Lyng og undertegnede fra fagforeningen. Nils Ulvin benyttet anledningen til å gi en kort oversikt over hvilke temaer arbeidsgiver regnet med ville bli gjenstand for drøftelser. Et av temaene var pensjon. I den anledning presiserte Nils Ulvin at SAS Braathens ikke kom til å foreta seg noe i forbindelse med pensjonene for de kabinansatte – incasu – vil pensjonsavtalen mellom NKF og SAS (nå SAS Braathens) bestå uendret inntil det foreligger avtale om eventuelle endringer.

I et møte i Braathens-bygningen 23. desember mellom fagforeningene i SAS Braathens og arbeidsgiver – hvor arbeidsgiver var representert ved Nils Ulvin og Svein Henriksen, ble det underrettet om at endringene i pensjonsordningene som ville bli meldt til Vital gjaldt bakken og ikke luften. Dette på tross av at brevet fra Vital er datert 22. desember 2004.

Under disse omstendigheter er det uforståelig at arbeidsgiver ensidig endrer vilkårene i

pensjonsavtalen.

- På vegne av Norsk Kabinforening bes det om nærmere redegjørelse og at SAS Braathens underretter Vital om at endringen fra 70% til 66% ikke gjelder for de kabinansatte fra SAS.»
- (39) Den 26. januar 2005 ble det holdt et møte mellom NKF og SAS Braathens om saken. Det foreligger ikke protokoll fra møtet, men det er fremlagt et internt referat fra NKF.
- (40) Ved brev av 2. februar 2005 besvarte SAS Braathens advokat Stokvolds brev av 17. januar 2005. I brevet het det blant annet:
- «I «K04» ble grunnlaget lagt for endring av pensjonsordningen innenfor SAS Konsortiet med alle foreninger. Denne endringen ble gjennomført for alle tidligere ansatte fra konsortiet pr. 01.11.2005. Enigheten med NKF er nedfelt i protokoll av 10. mars 2004. I Deres brev til Vital hevdes det at det ikke foreligger noen enighet mellom partene fra K04 knyttet til pensjonsordninger. Med bakgrunn i ovennevnte protokoll er dette ikke selskapets syn.
- Når det gjelder øvrige aktuelle pensjonsspørsmål for kabinansatte i SAS Braathens er disse, som De korrekt påpeker, henvist til egne «harmoniseringsdrøftelser» avtalt mellom partene. Vi beklager om dette har fremkommet uklart i de møter som refereres i Deres brev.
- Tjenstepensjonsforsikringsavtalen er etablert mellom SAS og Vital, og i denne avtalen § 14 er bedriftens mulighet for endringer i avtalen regulert. Endringen i selve pensjonsavtalen er derfor kun et forhold mellom bedriften og Vital.»
- (41) I mars og april 2005 fortsatte forhandlingene mellom SAS Braathens og NKF om nye tjenestegjøringsbestemmelser.

## VII Tvisteforløpet

- (42) I brev av 6. mai 2005 til SAS Braathens fremsatte advokat Stokvold på vegne av NKF krav om forhandlinger om pensjonsspørsmålene. I brevet het det:

**«NORSK KABINFORENINGES TARIFFAVTALE MED SAS BRAATHENS.  
PENSJONSAVTALEN  
KRAV OM FORHANDLINGSMØTE**

Norsk Kabinforening gjør gjeldende at SAS og SAS Braathens har feiltolket partenes protokoll av 10.03.2004, pkt. c, i, ved å legge til grunn at protokollen uten videre gir arbeidsgiver rett til å gjennomføre reduksjon av alderspensjonen fra 70 % til 66 %. Norsk Kabinforening anfører at protokollen forutsetter at det skal være aksept i alle aktuelle grupper, in casu pilotene som forutsetning for justering av alderspensjonen, samt at partene på forhånd skal forhandle vilkårene for nedsettelse og spørsmålet om hvilke virkninger eventuell nedsettelse skal få, f.eks. for uførepensjonen. Det gjenstår også å bli enige om eventuelle endringer av ordlyden i de aktuelle bestemmelser i pensjonsavtalen. Spørsmålet om reduksjon av alderspensjonen henger også nøye sammen med arbeidsgivers forslag om å erstatte etterlattepensjonen med en gunstig kapitalforsikringsordning. Heller ikke denne side av eventuelle endringer i pensjonsavtalen er så langt fulgt opp fra arbeidsgivers side.

Nokså overraskende mottok først Norsk Kabinforenings yngre medlemmer, og deretter de øvrige medlemmene, ved siste årsskifte, sirkulære fra Vital hvorav man kunne konstatere at arbeidsgiver uten varsel og uten forhandlinger med tilhørende «Egen protokoll» med Norsk Kabinforening var i ferd med å gjennomføre reduksjon av alderspensjonen for de kabinansatte. Det vises til korrespondansen mellom SAS Braathens AS og undertegnede i den anledning.

Det er Norsk Kabinforenings oppfatning at arbeidsgiver har brutt tariffavtalen ved gjennomføringen av endring i pensjonsordningen for de kabinansatte i SAS Braathens som frem til årsskiftet hadde SAS som arbeidsgiver.

Med dette fremsettes på vegne av Norsk Kabinforening krav om forhandlinger.»

- (43) I SAS Braathens brev av 18. mai 2005 til NKF het det blant annet:
- «I forbindelse med K04 ble det foretatt en fullstendig gjennomgang av den tariffmessige situasjonen, og som det fremgår av forhandlingsprotokollen var det enighet om ny kollektivavtale til erstatning for den «gule boken». Det var enighet om nye lønnskalaer, lønnsjustering og lønnsfrys, pensjon, samt nye arbeidstidsbestemmelser inkludert ferie. Partene var dog enige om å kvalitetssikre innholdet, og ev. komplettere med områder som var oversett eller som ikke var tilstrekkelig diskutert. Bl.a ble det ved avslutningen fra NKF tatt opp sluttvederlagsordningen og overtidsbetaling.
- Når det gjelder pensjon vises det i punkt C iii til en avtale vedrørende uforsikrede pensjonsordninger. «Øvrig uforsikret i henhold til avtale. Gjennomgås mellom partene senere» Pensjon var et sentralt område i forhandlingene, og fra selskapets side var det en forutsetning

at [...] de uforsikrede ordningene i sin nåværende form ble tatt vekk. Dog aksepterte selskapet en overgangsperiode, hvor personer i nærheten av pensjonsalderen ble sikret rettigheter. Denne avtalen var en muntlig avtale, hvor detaljene i overgangsordningen ikke ble diskutert. Dette skulle gjennomgås mellom partene senere. Det er arbeidsgivers oppfatning at det var enighet om rammene for kostnadene knyttet til en slik avtale. Det har med basis i forslag fra bedriften vært gjennomført drøftingsmøter med mål om å få disse forholdene på plass, noe man enda ikke har lyktes med. Dog praktiserer bedriften p.t. overgangsordningene slik de er beskrevet i bedriftens forslag, hvor de som nå går av får sin pensjon slik den var regulert i den opprinnelige avtalen kompensert for den nedragning av lønn som ble gjort i forbindelse med K04. Grunnlaget for ovenstående ble lagt i K04, og dette danner utgangspunktet for arbeidsgivers forståelse av den tariffmessige situasjonen hva gjelder pensjon.»

- (44) Den 30. juni og 1. juli 2005 ble det holdt tvisteforhandlingsmøte mellom SAS Braathens og NKF om de omtvistede pensjonsspørsmålene. Partene lyktes ikke i å utarbeide en felles protokoll fra møtene. Det er imidlertid fremlagt et protokollutkast som er utarbeidet av NKF.
- (45) Protokollen av 10. mars 2004 medførte flere rettstvister mellom partene. Ved stevning av 21. september 2005 i sak nr. 30/2005 reiste NKF søksmål mot SAS Braathens vedrørende forståelsen og gjennomføringen av «mellomoppgjørsklausulen» i protokollens pkt. a). Ved stevning av 23. desember 2005 i sak nr. 51/2005 reiste så NKF nytt søksmål mot SAS Braathens, blant annet med påstand om at selskapets praktisering av tjenestegjøringsbestemmelser for de kabinansatte var tariffstridig og påstand om at endringene i de kabinansattes pensjonsordning var tariffstridig. Ved beslutninger av Arbeidsrettens leder ble de to sakene tillatt innbrakt direkte for Arbeidsretten og forent til felles behandling og avgjørelse. Under meklingen i april 2006 i forbindelse med tariffrevisjonen pr. 1. mars 2006, ble det oppnådd enighet om løsninger i tvistene vedrørende «mellomoppgjørsklausulen» og tjenestegjøringsbestemmelsene. I en protokoll av 8. april 2006 fra partenes forhandlinger under meklingen, heter det blant annet at «[d]e ansatte tilhørende NKF får en engangskompensasjon for 2005 på kroner 10.000,- i den hensikt å kompensere for uoverensstemmelser og uklarheter i forbindelse med lønnsoppgjøret i 2005, og utestående tvistesaker fra K04». Etter begjæring fra partene i et saksforberedende møte 9. mai 2006 ble sak nr. 30/2005 hevet.
- (46) Saksforberedelsen i sak nr. 51/2005 var etter dette knyttet til de omtvistede bestemmelsene om alderspensjon og etterlattepensjon i protokollen av 10. mars 2004 pkt. c i). Ved prosesskrift av 9. august 2006 utvidet NKF sin påstand, ved å gjøre gjeldende at SAS Braathens' avvikling av ordningen med delpensjon for de kabinansatte var tariffstridig. Det var enighet mellom partene om at tvisteforhandlingskravet i arbeidstvistlovens § 18 nr. 2 ikke var oppfylt for dette kravets del. Innledningsvis under hovedforhandlingen trakk derfor NKF påstandspunktet om delpensjon, med forbehold om å kunne ta opp tvisten i eget søksmål. SAS Braathens hadde ikke innvendinger mot dette.
- (47) Hovedforhandling ble holdt 23.–25. august 2006. Det ble gitt forklaringer av én representant for hver av partene, og fire vitner ble avhørt. I tillegg ble det fremlagt en skriftlig erklæring fra et vitne som hadde sykdomsforfall.

#### VIII Saksøkerens anførsler

- (48) *Norsk Kabinforening* har i det vesentlige gjort gjeldende:
- (49) Med virkning fra 1. november 2004 reduserte SAS de kabinansattes ordning for alderspensjon fra 67 års alder fra 70 % til 66 % av pensjonsgrunnlaget. Spørsmålet i saken er om SAS hadde rettslig adgang til å foreta denne reduksjonen.
- (50) De kabinansattes pensjonsrettigheter er sikret i en egen tariffavtale fra 2003. Der er det fastsatt at alderspensjonen etter fylte 67 år utgjør 70 % av pensjonsgrunnlaget. Det er på det rene at SAS ikke ensidig kan endre dette. Spørsmålet blir derfor om det foreligger en avtale som gir SAS rett til å redusere pensjonsytelsene.
- (51) SAS har påberopt seg protokollen av 10. mars 2004 pkt. c i) som rettsgrunnlag. Denne bestemmelsen åpner på visse vilkår for en nedsettelse av alderspensjonen fra

70 % til 66 % fra fylte 67 år. Bestemmelsen reiser to hovedspørsmål: Det første er spørsmålet om hvilke forpliktelser som følger av bestemmelsen om «Egen protokoll». Det andre er spørsmålet om hva som ligger i vilkåret om «aksept i alle aktuelle grupper».

- (52) Den vanskelige situasjonen i flybransjen forut for tariffrevisjonen i 2004 ga SAS en sterk forhandlingsposisjon. Et særspørsmål var om man skulle la Braathens videreføre operasjonene og nedlegge SAS' aktiviteter i Norge. SAS måtte spare rundt 200 millioner kroner i Norge. Selskapet hadde i utgangspunktet ikke noe bestemt krav om endringer i pensjonsordningene. Det sentrale man forhandlet om, var endringer i lønn og tjenestegjøringsbestemmelser. NKF ga under forhandlingene beskjed om at de kabinansatte ikke ville akseptere reduksjon i pensjons- eller forsikringsordninger med mindre pilotene gjorde det samme. Forhandlingene ble etter hvert meget vanskelige. Spørsmålet om endringer i pensjonsordningene ble først kastet inn mot slutten av forhandlingene. SAS tok opp spørsmålet om å redusere alderspensjonen fra fylte 67 år fra 70 % til 66 %. NKF ville akseptere dette dersom pilotene gjorde det samme.
- (53) Den omtvistede protokollen ble utarbeidet natten til 10. mars 2004, på grunnlag av et utkast som var utarbeidet av SAS. NKFs forhandlere hadde innvendinger mot teksten i pkt. c i) om pensjon. SAS kom da tilbake med et nytt utkast hvor setningen «Egen protokoll» var føyd til. NKFs leder John Lyng signerte protokollen på Gardermoen kl. 10 om morgenen samme dag. Denne protokollen var det som kunne presenteres for SAS' styre i styremøtet senere på dagen. Det bestrides at Lyngs uttalelser i media viser at NKF hadde godtatt pensjonskutt uten betingelser.
- (54) Under forhandlingene med pilotene ble pensjonsspørsmålene første gang berørt i protokollen av 31. mars 2004 mellom SAS og blant andre NSF. I protokollen av 16. desember 2004 mellom SAS og NSF ble det sagt helt klart fra at betingelsen for en reduksjon av alderspensjonen fra fylte 67 år til 66 %, var at det ble oppnådd enighet om «nivået på de samlede pensjonsutbetalinger til norske piloter». Det var her pilotene sikret seg en rett til kompensasjon. Det er imidlertid først gjennom protokollen av 17. februar 2005 at kompensasjonen til pilotene ble gitt ved bestemmelsen i pkt. 2.2 om regulering av livrenten. Det er av flere grunner ikke mulig å angi verdien av denne kompensasjonen eksakt. Verdsettingen vil variere alt etter hvilke forutsetninger som legges til grunn med hensyn til utviklingen av «SAS-nøkkelen» og folketrygdens grunnbeløp, størrelsen på diskonteringsrenten og dødelighet. Partene er enige om at reduksjonen av alderspensjonen fra fylte 67 år fra 70 % til 66 % for den enkelte pilot vil innebære en brutto reduksjon av de fremtidige utbetalinger av alderspensjon på kr 680.079. SAS har erkjent at endringene i livrenten vil innebære at netto reduksjon av de samlede utbetalinger av livrente og pensjon vil utgjøre kr 97.155. NKF gjør gjeldende at omleggingen under bestemte forutsetninger vil innebære at enkelte piloter vil tjene på omleggingen. Det vises her til fremlagte beregninger og forklaringen fra aktuar Thorleif Borge. Videre vises det til NSF's referat fra møtet 9. juni 2005, hvor det fremgår at pilotenes egen bedømmelse er at «pensjonsnivået for pilotene er totalt sett ikke endret i negativ retning».
- (55) Bestemmelsen i protokollen av 10. mars 2004 pkt. c i) om «Egen protokoll» må forstås slik at det etter forhandlinger skal utarbeides en protokoll om gjennomføringen av endringene. Protokollen av 10. mars 2004 utgjør ingen ny pensjonsavtale til erstatning for pensjonsavtalen av 2003. Bestemmelsen i pkt. c i) begrenser seg til å pålegge partene å utarbeide en ny pensjonsavtale og å forhandle videre om disse spørsmål. Ordlyden er det sentrale utgangspunkt ved tolkningen av tariffavtaler. Bestemmelsen om «Egen protokoll» må tas på ordet. Den må også forstås ut fra sin forhistorie og sine forutsetninger. Flere forhold tilsier at det var naturlig å kreve egen protokoll. Pensjonsordningen var tariffestet ved pensjonsavtalen av 2003. Da er det enkle utgangspunktet at endringer i denne avtalen måtte gjøres i form av en protokoll. Det må også tas i betraktning at partene ved forhandlingenes avslutning hadde ekstremt dårlig tid, og bare rakk å utarbeide ett ark med protokolltekst. Pensjons-

- spørsmål er kompliserte, og partenes forhandlere var ikke eksperter på dette. Protokollens pkt. c) inneholdt heller ikke bestemmelser om tidspunktet for iverksetting av endringene. Det var på det rene at partene på dette punkt måtte vente på gjennomføringen av forhandlingene mellom SAS og pilotene.
- (56) Uttrykket «protokoll» er flertydig. Det var imidlertid på det rene at pensjonsspørsmål var forhandlingsgjenstand mellom partene. Det er derfor naturlig å forstå protokollens pkt. c i) slik at det skulle utarbeides en protokoll etter *forhandlinger* mellom partene, og ikke etter drøfting. Dette er ikke bare en saksbehandlingsregel. Det er et selvstendig vilkår at det ble gjennomført forhandlinger mellom partene om de nærmere detaljer om gjennomføringen av endringene i pensjonsordningen. Slike forhandlinger er ikke gjennomført, og det er heller ikke opprettet noen protokoll mellom partene om disse spørsmål. Den reduksjonen SAS ensidig gjennomførte i alderspensjonen er derfor tariffstridig, og NKF må gis medhold allerede på dette grunnlag.
- (57) Forutsetningen i protokollen av 10. mars 2004 pkt. c i) om «aksept i alle aktuelle grupper», er uttrykk for at dersom alle de andre gruppene ansatte godtar reduksjon av alderspensjonen, vil også de kabinansatte gjøre dette. I praksis er det her tale om pilotene, fordi de bakkeansatte ikke har tariffavtaler om pensjon. Pilotene har tariffavtale om pensjon, men godtok ikke uten videre nedsettelsen av alderspensjonen fra fylte 67 år. De krevde kompensasjon i form av endringer i bestemmelsene om regulering av livrenten fra fylte 60 år til fylte 67 år. Pilotene fikk dette ved protokollen av 17. februar 2005 og godtok derfor nedsettelse av alderspensjonen fra fylte 67 år til 66 % av pensjonsgrunnlaget. Det er uenighet om denne kompensasjonens verdi, men likevel ubestridt at pilotene har fått en meget betydelig økonomisk kompensasjon. Denne kompensasjonen er en direkte konsekvens av reduksjonen av pensjonen etter fylte 67 år.
- (58) Vilkåret om «aksept i alle aktuelle grupper» betyr etter en vanlig språklig forståelse at alle grupper skulle godta en tilsvarende reduksjon av pensjonsordningen. Dette må forstås slik at skulle være en *reell* nedgang i ytelsene for alle grupper. Det var ikke anledning til å gi enkelte grupper kompensasjon. Det var en klar forutsetning for NKF at det på dette punkt skulle være et spleiselag, og at reduksjonen skulle ramme alle ansatte likt.
- (59) SAS må ha forstått dette. I utgangspunktet har SAS et likt pensjonssystem for kabinansatte og piloter. Dette er en følge av lov om foretakspensjon. Pensjonsalderen for begge grupper er 60 år. For pilotene foreligger det et sammenhengende system, hvor livrenten er en integrert del av pensjonsavtalen og brukt på en slik måte at den skal heve tjenestepensjonen.
- (60) Uttrykket «aksept» betyr at man godtar noe uten forbehold. Protokollen av 31. mars 2004 fra forhandlingene om overenskomstrevisjonen mellom SAS og NSF inneholder kun en uttalelse fra pilotforeningen, og ikke en aksept uten forbehold. Ordlyden i protokollen av 16. desember 2004 mellom SAS og NSF avklarer ikke hvilke spørsmål som da sto åpne. Det er imidlertid ikke tvil om at denne protokollen er koblet til protokollen av 31. mars 2004. Kompensasjonen ble først gitt ved protokollen av 17. februar 2005 mellom SAS og NSF, men forpliktelsen lå der allerede fra 16. desember. Rettslig sett er det avgjørende at kompensasjonen ble gitt i forbindelse med gjennomføringen av K04 for pilotene og i virkeperioden for denne overenskomsten.
- (61) Ved at pilotene på denne måten har fått kompensasjon, er vilkåret i protokollen av 10. mars 2004 ikke til stede. Også av denne grunn var det tariffstridig av SAS å endre de kabinansattes pensjonsordning.
- (62) Dersom det foreligger tvil om avtaleforståelsen, må tvilen gå ut over SAS. På forhandlingstidspunktet forelå pensjonsavtalen av 2003. Det var SAS som ønsket en endring, og som derfor måtte sikre seg en klar avtale.
- (63) Subsidiært gjøres det gjeldende at bestemmelsen i protokollen av 10. mars 2004 pkt. c i) ikke er bindende på avtalerettslig grunnlag. SAS' etterfølgende beslutning om å gi pilotene kompensasjon, innebærer at NKFs forutsetning om likebehandling bris-

ter. Forutsetningen var kausal for NKF og synbar for SAS. Det foreligger således en relevant bristende forutsetning som gjør at NKF ikke blir bundet. Videre er det urimelig å gjøre gjeldende en avtale som er bygget på en forutsetning som senere er fraveket av arbeidsgiver. Avtalen bør derfor settes til side etter avtalelovens § 36.

- (64) Atter subsidiært gjøres det gjeldende at en avtale om redusert pensjon må praktiseres likt for kvinner og menn. I hovedsak er de kabinansatte en gruppe kvinner, mens pilotene er en gruppe menn. Det vises til likestillingslovens § 1a annet ledd, som pålegger arbeidsgivere en plikt til å arbeide for likestilling mellom kjønnene innenfor den enkelte virksomhet. Det gjøres gjeldende at SAS' forhold er i strid med general-klausulen i likestillingslovens § 3, som setter forbud mot direkte og indirekte forskjellsbehandling av kvinner og menn. Med indirekte forskjellsbehandling menes etter § 3 annet ledd enhver tilsynelatende kjønnsnøytral handling som faktisk virker slik at det ene kjønn stilles dårligere enn det annet. Det vises også til uttalelser i Ot.prp.nr.77 (2000–2001) s. 28 og 29. Disse bestemmelsene godtar lønnsforskjeller mellom kvinner og menn. De godtar imidlertid ikke at en avtale om likebehandling får en kjønnskjev effekt. Protokollen av 10. mars 2004 pkt. c i) er en avtale om likebehandling, i den forstand at pensjonen skal settes ned likt med 4 prosentpoeng for alle grupper. Det viser seg imidlertid at mennene har tjent på dette, og at kvinnene har tapt på det. Det gjøres gjeldende at SAS' beslutning om å gi kompensasjon til pilotene ikke har tilstrekkelig tungtveiende saklig grunn, og at bruddet på likestillingsloven her må regnes som tariffbrudd.
- (65) NKF har nedlagt slik påstand:
- «1. SAS Braathens AS' reduksjon av kabinansattes ordning for alderspensjon fra 70% til 66% fra 67 års alder er tariffstridig.
  2. SAS Braathens AS plikter å sørge for at kabinansattes alderspensjon fra 67 år tilbakeføres til 70% med virkning fra det tidspunkt reduksjonen til 66% ble implementert.
  3. SAS Braathens AS plikter å sørge for at endringer gjort i uførepensjon, ektefellepensjon og barnpensjon på bakgrunn av reduksjonen i alderspensjonen fra 70% til 66%, tilbakeføres fra det tidspunkt reduksjonen til 66% ble implementert.
  4. SAS Braathens AS plikter å erstatte Norsk Kabinforenings saksomkostninger med tillegg av årlig rente fastsatt i medhold av lov 17. desember 1976 nr. 100 § 3 første ledd, første punktum fra forfall og til betaling skjer.»

#### **IX Saksøktes anførsler**

- (66) SAS Braathens AS har i hovedsak anført:
- (67) Protokollen av 10. mars 2004 var en bindende tariffavtale om nedsettelse av alderspensjonen fra fylte 67 år til 66 %, på betingelse av at pensjonen for alle grupper ble satt ned til samme nivå. Denne betingelsen ble oppfylt i mars 2004, gjennom drøftelser med de bakkeansatte og protokollen av 31. mars 2004 med pilotene.
- (68) Protokollen av 10. mars 2004 er en gjensidig avtale mellom partene med overskriften «overenskomst». I protokollen har partene ment å forplikte seg. Dette er særlig klart med hensyn til pensjonsspørsmål. Det fremgår av protokollen at den «erstatte tidligere avtale». Protokollen og de foreliggende utkast utgjorde et fullstendig avtaleverk. Det gjøres imidlertid ikke gjeldende at protokollen erstatte pensjonsavtalen av 2003. Protokollens pkt. c i) innebar at man skulle gå inn og gjøre endringer i denne avtalen.
- (69) Protokollens pkt. c i) er klart formulert. Det er bare stilt opp én betingelse for reduksjonen av alderspensjonen fra fylte 67 år, nemlig at det er «aksept i alle aktuelle grupper». Fikk man slik aksept, skulle endringene gjennomføres. Vilkåret hadde bakgrunn i at lov om foretakspensjon forutsetter likebehandling av alle ansatte innenfor en kollektiv tjenstepensjon. Det er ikke grunnlag for en slik likhetstankegang som NKF har gjort gjeldende. Etter ordlyden gjelder protokollen kun «ordninger fra 67 år». NKF foretar en sammenblanding her. Pilotene har siden 1998 hatt en avtale om livrente fra fylte 60 år. Det har således vært ulike pensjonsordninger for pilotene

- og de kabinansatte. Dersom protokollen skulle forplikte SAS til likebehandling mellom piloter og kabinansatte også i perioden fra fylte 60 år til fylte 67 år, måtte dette ha vært klargjort på en helt annen måte. Det forelå ingen felles forutsetning mellom partene om likebehandling på dette punkt.
- (70) Det bestrides at setningen «Egen protokoll» gir åpning for nye forhandlinger mellom partene. Uttrykket peker hen mot en slik kvalitetssikring som etter protokollens annet avsnitt skulle foretas i forhold til selve overenskomsten. Protokollens pkt. c iii), hvor det fremgår at uforsikrede ordninger skal «[g]jennomgås mellom partene senere», viser hvordan partene har formulert seg på et punkt hvor de ikke var ferdige. Dersom NKF mente at partene ikke var ferdige med forhandlingene om reduksjon av alderspensjonen, ville det vært naturlig å kreve samme passus i pkt. c i). Det kunne nok gjenstå enkelte tekniske detaljer med hensyn til endringene i pensjonsavtalen av 2003. Juridisk sett var det imidlertid en enkel sak å endre dette. Det har i ettertid vist seg at det ikke var behov for en egen protokoll på dette punkt. I 2004 ble det heller ikke reist noe krav fra NKFs side om en egen protokoll.
- (71) Forut for tariffrevisjonen i 2004 hadde SAS store underskudd. Man hadde vurdert kostnadene i SAS opp mot konkurrentenes kostnader for ulike grupper ansatte, og funnet at det på kabinsiden var særlig mye å hente med hensyn til innsparinger. Dette forklarer hvorfor NKF ble satt under et stort press. Partenes felles forutsetninger under forhandlingene var å gjennomføre kostnadsreduksjoner og å gi styret i SAS et klart signal om dette. Alt tyder på at partene tok sikte på å ha en forpliktende avtale på plass til styremøtet i SAS 10. mars 2004. SAS oppfattet protokollen av 10. mars 2004 som uttrykk for en klar forpliktelse til å redusere pensjonskostnadene. Det vises her til referatet fra styremøtet i SAS 10. mars 2004. Samme dag bekreftet NKFs leder John Lyng i media at protokollen blant annet innebar «kutt i pensjoner».
- (72) Protokollen av 31. mars 2004 mellom SAS og NSF må forstås som en aksept fra pilotene om å redusere alderspensjonen fra 70 % til 66 %. Dermed var vilkåret om «aksept i alle aktuelle grupper» oppfylt i forhold til pilotene. Protokollen av 10. mars 2004 avskar ikke adgangen til å gi kompensasjon til enkelte grupper. Partene forutsatte at det skulle være frie forhandlinger med alle grupper. NKF inngikk avtalen først, men var oppmerksom på at SAS måtte forhandle videre med pilotene. Under enhver omstendighet bestrides det at det faktisk er gitt kompensasjon til pilotene.
- (73) I desember 2004 fant det sted en helt ny forhandlingsrunde mellom SAS og NSF. Overenskomstrevisjonen våren 2004 var ledd i en innsparingsprosess. Høsten 2004 var man ferdig med denne. Da begynte de såkalte «harmoniseringsforhandlingene», hvor siktemålet var å harmonisere avtalene i SAS og Braathens for pilotenes del. NSF fikk derved en styrket forhandlingsposisjon, som ble brukt til å ta opp igjen spørsmål om endringer i livrenteordningen som hadde versert i flere år. I protokollen av 16. desember 2004 mellom SAS og NSF ble det laget en åpning for slike endringer. Disse ble gjennomført ved protokollen av 17. februar 2005. Dette innebar en viktig innrømmelse overfor pilotene. Denne ble imidlertid gitt i en helt ny situasjon, som var frikoblet fra situasjonen pr. 31. mars 2004, for å oppnå den nødvendige samordning. Det er derfor galt å si at pilotene har fått en kompensasjon for nedsettelsen av alderspensjonen. De har tatt opp et krav om endringer i livrenteordningen i nye forhandlinger.
- (74) Saksøkerens subsidiære anførsler bestrides. Det er ikke grunnlag for å hevde at det foreligger en relevant bristende forutsetning fra NKFs side, fordi reduksjonen av alderspensjonen og økingen av livrenten er to forhold som ikke har noe med hverandre å gjøre. I forhold til en avtale mellom to profesjonelle parter kan et krav om avtalesensur etter avtalelovens § 36 ikke føre frem.
- (75) Når det gjelder saksøkerens atter subsidiære anførsel om at SAS' forhold er i strid med likestillingslovens § 3, kan det reises spørsmål om hva man sammenlikner. SAS har gjennomført likebehandling mellom de ulike grupper ansatte med hensyn til nedsettelse av alderspensjonen. Forutsetningen for å konstatere en ulikhet, er at man trekker inn endringene i bestemmelsene om regulering av pilotenes livrente. Her må

det imidlertid tas i betraktning at det i utgangspunktet forelå forskjeller mellom pensjonsordningen for piloter og kabinansatte fra fylte 60 år til fylte 67 år. Pensjonsforhold må anses som en del av lønnsbegrepet og reguleres av likestillingslovens § 5. Det er her tale om ulike lønssystemer som ikke er i konflikt med likestillingsloven.

(76) SAS Braathens har nedlagt denne påstand:

«SAS Braathens AS frifinnes og tilkjennes saksomkostninger med tillegg av lovens forsinkelsesrente fra forfall og til betaling skjer.»

### **X Arbeidsrettens syn på saken**

(77) *Arbeidsretten* bemerker at pensjonsrettighetene til de kabinansatte i SAS Braathens i utgangspunktet er tariffmessig regulert i pensjonsavtalen av 2003, hvor det er fastsatt at alderspensjonen etter fylte 67 år skal utgjøre 70 % av pensjonsgrunnlaget. Partene er enige om at protokollen av 10. mars 2004 er en tariffavtale som på visse vilkår åpner adgang for SAS Braathens til å redusere disse pensjonsytelsene til 66 % av pensjonsgrunnlaget gjennom endringer i selskapets pensjonsforsikringsavtale med Vital. Det er imidlertid uenighet om hvorvidt vilkårene for en slik endring var oppfylt, og om hvorvidt det således forelå tariffbrudd, da SAS Braathens ensidig gjennomførte denne endringen med virkning fra 1. november 2004.

(78) I vurderingen av om vilkårene etter protokollen av 10. mars 2004 er oppfylt, har *Arbeidsretten* delt seg i et flertall og et mindretall.

### **Flertallets syn**

(79) *Arbeidsrettens flertall*, dommerne *Mehl*, *Gussgard*, *Hågensen* og *Stangnes* er kommet til at NKF må gis medhold i realitetsspørsmålene i saken, og vil bemerke:

(80) Ved protokollen av 10. mars 2004 pkt. c i) har NKF akseptert at SAS Braathens på visse vilkår gjennomfører en reduksjon av de ytelse pensjonsavtalen av 2003 hjemler etter fylte 67 år. Bestemmelsen sier ikke noe om tidspunktet for iverksettelsen. Ut fra ordlyden er det imidlertid naturlig å forstå den slik at endringen kunne gjennomføres så snart de aktuelle vilkår var oppfylt. Tilføyelsen om «Egen protokoll» kan ikke forstås slik at den åpnet for nye realitetsforhandlinger på disse punkter. Det er ikke uvanlig at arbeidslivets parter under forhandlinger om revisjon av tariffavtaler kun rent stikkordsmessig fastsetter hvilke endringer som skal gjøres, for så på et senere tidspunkt å foreta de redaksjonelle endringene i selve tariffavtalen. Ut fra forklaringene legger flertallet til grunn at bakgrunnen for at vilkåret om «Egen protokoll» ble føyd til, var at partene fant at de ikke hadde oversikt over hvilke utfordringer den tekniske gjennomføringen av endringene i pensjonsavtalen ville medføre. Bestemmelsen innebærer således et formkrav om at de tekniske endringene i pensjonsavtalen av 2003 skulle fastsettes i en egen protokoll. Utarbeidelsen av slik protokoll forutsetter nødvendigvis forhandlinger mellom partene. Det er på det rene at det hverken ble gjennomført slike forhandlinger eller utarbeidet egen protokoll om endringer i pensjonsavtalen før SAS Braathens ensidig iverksatte den omtvistede endringen. Vilåret om «Egen protokoll» er derved ikke oppfylt. Spørsmålet om det med dette foreligger et tariffbrudd som i seg selv gir grunnlag for kravet i NKFs påstand pkt. 2 og 3 om tilbakeføring av endringene, er det ikke nødvendig å gå inn på, slik saken etter flertallets syn ligger an.

(81) I protokollen av 10. mars 2004 pkt. c i) heter det videre at den aktuelle endringen i alderspensjonen fra fylte 67 år gjennomføres «[u]nder forutsetning av at det er aksept i alle aktuelle grupper». Det er på det rene at det vilkåret ordlyden isolert sett gir anvisning på, nå er oppfylt ved at pilotene og de bakkeansatte har akseptert en tilsvarende reduksjon. NKF har imidlertid gjort gjeldende at pilotene er gitt kompensasjon for denne reduksjonen gjennom endring av bestemmelsene om regulering av den livrenten pilotene oppbærer fra fylte 60 år til fylte 67 år, og at protokollens vilkår derved ikke er oppfylt.

(82) Til dette vil flertallet bemerke at protokollens pkt. c i) etter ordlyden kun gir anvisning på en forutsetning om at endringen i alderspensjonen fra fylte 67 år aksepteres i alle aktuelle grupper. Rekkevidden av denne forutsetningen må imidlertid

fastsettes ut fra den sammenhengen den inngår i, herunder opplysningene om forhandlingssituasjonen i 2004. Hverken disse opplysningene eller forhandlingsresultatet levner tvil om at partenes hovedmålsetting under forhandlingene var å gjennomføre vesentlige kostnadsreduksjoner. Det er ingen uenighet om at de kabinansatte var den gruppen av ansatte som i denne sammenheng var utsatt for sterkest press. I motsetning til de øvrige gruppene godtok de blant annet en lønnsreduksjon på 10 %. Ut fra forklaringene legger imidlertid flertallet til grunn at NKF under forhandlingene understreket at endringer i pensjonsrettighetene kun ville bli akseptert dersom pilotene godtok det samme. Forklaringene viser også at NKFs leder John Lyng så sent som i styremøtet i SAS den 10. mars 2004 understreket at en reduksjon i pensjonsordningene måtte gjelde alle, og at en slik likebehandling ble bekreftet i møtet av konserndirektør Bernhard Rikardsen.

- (83) Forklaringene gir ikke holdepunkter for at NKF under forhandlingene uttrykkelig knyttet forutsetningene om likebehandling til andre deler av pensjonsordningene enn alderspensjonen etter fylte 67 år. Både pilotene og de kabinansatte har imidlertid en aldersgrense på 60 år og en kollektiv tjenstepensjon fra fylte 60 år til fylte 67 år på 75 % av pensjonsgrunnlaget. På disse alderstrinnene har pilotene i tillegg pensjonsutbetalinger i form av en kollektiv livrente. For partene måtte det etter flertallets syn være naturlig å se på pensjonsordningene fra fylte 60 år som en helhet.
- (84) Under tvil er flertallet på denne bakgrunn kommet til at protokollens pkt. c i) må forstås slik at det var en forutsetning for nedsettelse av alderspensjonen for kabinansatte fra fylte 67 år, at alle grupper ansatte aksepterte en tilsvarende *reell* reduksjon av sine samlede pensjonsrettigheter. Denne forutsetningen kan ikke anses som oppfylt dersom en eller flere grupper blir tilstått en kompensasjon for nedsettelsen gjennom forbedringer av andre elementer i pensjonsordningen.
- (85) Det er ingen uenighet om at de bakkeansatte i løpet av mars 2004 aksepterte en reduksjon av alderspensjonen fra fylte 67 år. For så vidt gjelder pilotene, gir protokollen av 31. mars 2004 mellom SAS og NSF tilsynelatende uttrykk for en tilsvarende aksept. Dette kan etter flertallets syn ikke være avgjørende for saken. Endringene i pensjonsordningene ble ikke iverksatt på dette grunnlag. Det er ikke opplyst når forsikringsavtalen med Vital formelt ble endret. Endringene ble imidlertid meddelt de ansatte først ved Vitals brev av 22. desember 2004.
- (86) Protokollen av 16. desember 2004 mellom SAS og NSF viser at disse partene først da uttrykte enighet «om å iverksette implementeringen av tjenstepensjonsordningen fra 70% til 66% (ref K04) senest 31. desember 2004». I protokollen ble det imidlertid tatt forbehold om at «det skal gjennom forhandlinger mellom NSF og SAS oppnås enighet om nivået på de samlede pensjonsutbetalinger til norske piloter». Det ble også fastsatt at endringen i tjenstepensjonsordningen skulle reverseres dersom enighet ikke ble oppnådd på det sistnevnte punkt. Forklaringene viser at endringer i bestemmelsene om regulering av livrenten var tema allerede under forhandlingene den 16. desember 2004. Først i protokollen av 17. februar 2005 ble det imidlertid fastsatt endringer i disse bestemmelsene.
- (87) SAS Braathens har gjort gjeldende at protokollene av 16. desember 2004 og 17. februar 2005 ble inngått i en helt ny situasjon, som var frikoblet fra forhandlingene mellom SAS og NSF om overenskomstrevisjonen (K04) pr. 31. mars 2004. Det er ubestridt opplyst at NSF tok opp pensjonsspørsmålene mot slutten av de såkalte «harmoniseringsforhandlingene» i desember 2004. Det er heller ikke grunn til å betvile opplysningene om at SAS kom med innrømmelser i forhold til pilotene for å komme i havn med disse forhandlingene. Flertallet kan imidlertid ikke se at disse spørsmålene ble behandlet uavhengig av forhandlingene i mars 2004 om inngåelsen av «K04». Allerede protokollen av 16. desember 2004 inneholder en referanse til disse forhandlingene. Av overskriftene i protokollen av 17. februar 2005 fremgår det at protokollen gjaldt både «Gjennomføring av K04 . . .» og «Forhandlinger om implementering av tjenstepensjonsordningen fra 70 til 66 %».
- (88) Flertallet finner etter dette at det var så nær sammenheng i tid og sak mellom de to

elementene, at protokollen av 17. februar 2005 pkt. 2.2 om endring av bestemmelse-  
ne om regulering av livrenten, må anses som en kompensasjon for nedsettelsen av  
alderspensjonen for pilotene fra fylte 67 år fra 70 % til 66 %. Som det fremgår av  
dommens del V foran, er det knyttet usikkerhet til verdien av denne kompensasjon-  
en. Flertallet finner det tilstrekkelig å vise til at SAS har erkjent at endringene i liv-  
renteordningen hadde en verdi som i det vesentlige oppveide pilotenes tap ved re-  
duksjonen av alderspensjonen.

- (89) Flertallet legger etter dette til grunn at de materielle vilkårene i protokollen av 10.  
mars 2004 pkt. c i) ikke var oppfylt da SAS Braathens i desember 2004 ensidig  
iverksatte en nedsettelse av alderspensjonen fra fylte 67 år fra 70 % til 66 % av pen-  
sjonsgrunnlaget. Det foreligger derved brudd på pensjonsavtalen av 2003. Pkt. 1 i  
NKF's påstand må derfor føre frem.
- (90) SAS Braathens har ikke gjort gjeldende innsigelser mot at Arbeidsretten i en slik  
situasjon kan avsi fastsettelsesdom om at selskapet har plikt til å sørge for gjenopp-  
rettelse av den tariffmessige tilstand. Videre er partene enige om at de endringer som  
er gjort med hensyn til nivåene på uførepensjon, ektefellepensjon og barnpensjon er  
direkte følger av den nevnte nedsettelsen av prosentsatsen for alderspensjon. Også  
pkt. 2 og 3 i NKF's påstand blir etter dette å ta til følge.
- (91) NKF har nedlagt påstand om å få dekket sine saksomkostninger. SAS Braathens har  
gjort gjeldende innsigelser mot omfanget av saksøktens omkostningsoppgave.
- (92) Kravet blir å avgjøre på grunnlag av bestemmelsen om saksomkostninger i ar-  
beidstvistlovens § 45 nr. 2. Til tross for at NKF har fått medhold i realitetsspørsmå-  
lene, herunder påstanden om at det foreligger tariffbrudd, finner flertallet at kravet  
om dekning av saksomkostninger ikke bør imøtekommes. Saken har etter flertallets  
syn vært så tvilsom at det var fyllestgjørende grunn for SAS Braathens til å prøve  
den for Arbeidsretten.

#### Mindretallets syn

- (93) Et *mindretall*, dommerne *Aarbakke, Glad og Thaulow Rustad*, er kommet til at  
saksøkte må frifinnes.
- (94) Saksøkeren har anført at det følger av setningen «Egen protokoll» i protokollen av  
10. mars 2004 pkt. c i) at det kreves ytterligere forhandlinger og vedtagelser før en-  
delig avtale om reduksjon av alderspensjonen foreligger.
- (95) Mindretallet kan ikke slutte seg til dette. Mindretallet peker på at kabinforeningens  
medlemmers pensjonsrettigheter i lang tid har vært, og fortsatt er, regulert i en egen  
pensjonsavtale, som løper parallelt med den ordinære tariffavtalen. Allerede denne  
redigeringen ga grunn til å henvise det aktuelle pensjonsspørsmålet til nærmere regu-  
lering i en egen protokoll. Dessuten fremgår det av punkt c iii) i protokollen av 10.  
mars 2004 at andre pensjonsspørsmål skulle stilles åpne for etterfølgende «avtale».  
Men at en del pensjonsspørsmål slik sto åpne for regulering i en egen protokoll, var  
ikke til hinder for at det aktuelle punktet må anses endelig regulert i protokollen av  
10. mars 2004. Endringen av alderspensjonen etter 67 år fra 70 % til 66 % lot seg da  
også implementere i pensjonsplanen uten nærmere forhandlinger og regulering. Og  
det var nettopp denne endringen av alderspensjonen som det var vesentlig for SAS å  
få på plass før styremøtet 10. mars 2004.
- (96) Videre har saksøker gjort gjeldende at forutsetningen i punkt c i) i protokollen av 10.  
mars 2004 om «aksept i alle aktuelle grupper» for en tilsvarende endring i de respek-  
tive pensjonsrettigheter, ikke er oppfylt. Subsidiært har saksøkeren anført at be-  
stemmelsen må anses bortfalt på grunn av en etterfølgende svikt i en motiverende,  
synbar og vesentlig forutsetning for kabinforeningens tilslutning til protokollen.
- (97) Til dette vil mindretallet bemerke at den forutsetningen protokollen ga uttrykk for,  
var oppfylt ved utgangen av mars 2004, etter at SAS hadde gjennomført drøftelser  
med de bakkeansatte og inngått protokollen av 31. mars 2004 med pilotforeningen.  
Saksøkeren hevder imidlertid at forutsetningen sviktet da SAS 17. februar 2005 inn-  
gikk endelig avtale med pilotforeningen om endringer i pilotforeningens medlem-

mers pensjonsrettigheter fra aldersgrensen og frem til 67 år, det vil si oppregulering av den livrenten pilotforeningens medlemmer hadde rett til.

- (98) At endringen gjaldt en livrenteordning, kan i seg selv ikke være avgjørende, slik mindretallet ser det. Avgjørende etter mindretallets oppfatning er imidlertid at de avtaler om pensjonsrettigheter som ble inngått i mars 2004, var begrenset til alderspensjon etter 67 år. Noen forutsetning om nivå for pensjon eller livrente for pilotforeningens medlemmer frem til 67 år forelå ikke, slik mindretallet bedømmer bevisene. En slik forutsetning kan i alle fall ikke utledes av punkt c i) i protokollen av 10. mars 2004. Heller ikke forelå det etter mindretallets oppfatning en forutsetning om at pensjon før og etter 67 år skulle sees i sammenheng. Dette var atskilte deler av lønns- og pensjonssystemet, både for pilotforeningens og kabinforeningens medlemmer.
- (99) Anførselen om ugyldighet etter avtalelovens § 36 kan heller ikke føre frem. Mindretallet finner det klart at det ikke vil være urimelig å gjøre den nevnte avtalebestemmelsen gjeldende.
- (100) Saksøkeren har også gjort gjeldende at det omtvistede avsnitt i pkt. c i) i protokollen av 10. mars 2004 ble ugyldig da SAS inngikk avtale med pilotforeningen om oppregulering av livrenten for pilotforeningens medlemmer. Saksøkeren har vist til likestillingslovens § 1a annet ledd, som pålegger arbeidsgivere en plikt til å arbeide for likestilling mellom kjønnene innenfor den enkelte virksomhet, sammenholdt med likestillingslovens § 3 (generalklausulen) første og tredje ledd, som forbyr indirekte så vel som direkte forskjellsbehandling av kvinner og menn. Anførselen forutsetter at kabinforeningen i hovedsak organiserer kvinner mens pilotforeningen i hovedsak organiserer menn. At denne forutsetning er oppfylt, er ikke bestridt av saksøkte. Anførselen forutsetter videre at den endring av kabinforeningens medlemmers pensjonsrettigheter i negativ retning som er hjemlet i protokollen, ikke lovlig kunne gå lengre enn en tilsvarende endring i pilotforeningens medlemmers pensjonsrettigheter.
- (101) Mindretallet finner at likestillingsloven ikke gir hjemmel for å kjenne ugyldig det aktuelle punkt c i) i protokollen av 10. mars 2004. Mindretallet viser til likestillingslovens § 3 fjerde ledd, som tillater en forskjellsbehandling av kvinner og menn når forskjellsbehandlingen «har et saklig formål uavhengig av kjønn», og forskjellsbehandlingen «er egnet, nødvendig og ikke uforholdsmessig inngripende i forhold til formålet». Det er på det rene at pilotforeningens medlemmer har bedre lønn og bedre pensjon enn kabinforeningens medlemmer har. Likestillingslovens § 5 stiller krav til lik lønn, herunder pensjon, for kvinner og menn når det gjelder arbeid av lik verdi. Mindretallet må legge til grunn at de forskjellene som det er mellom piloter og kabinansatte når det gjelder lønn, herunder pensjon, er begrunnet i forskjeller i de to gruppenes arbeidsoppgaver. Det er heller ikke anført fra saksøkerens side at pilotenes og de kabinansattes arbeid har lik verdi.
- (102) Mindretallet slutter seg til flertallets omkostningsavgjørelse.

*Domsslutning:*

1. SAS Braathens AS' reduksjon av kabinansattes ordning for alderspensjon fra 70 % til 66 % fra 67 års alder er tariffstridig.
2. SAS Braathens AS plikter å sørge for at kabinansattes alderspensjon fra 67 år tilbakeføres til 70 % med virkning fra det tidspunkt reduksjonen til 66 % ble implementert.
3. SAS Braathens AS plikter å sørge for at endringer gjort i uførepensjon, ektefellepensjon og barnepensjon på bakgrunn av reduksjonen i alderspensjonen fra 70 % til 66 %, tilbakeføres fra det tidspunkt reduksjonen til 66 % ble implementert.
4. Saksomkostninger tilkjennes ikke.